

FRA RAMON DE
VILADEMANY
I ROGER DE VILADEMANY.
DOS NOBLES AFINCATS
AL MONTSENY

ANTONI PLADEVALL

A Monografies del Montseny núm. 1, en l'estudi *La Sala de Viladrau*, ja es va fer esment o relació d'aquests dos personatges que varen reedificar i ennoblir el casal o antiga *Domus* de la Sala, en el que anys més tard naixeria en Joan Sala, àlies Serrallonga. Aquí només pretenem destacar la vida singular i un xic tempestuosa d'aquests dos cavallers medievals, un frare o religiós de l'orde militar de Sant Joan de Jerusalem i un fill seu natural i home bel·licós el segon. La filiació del bord Roger, com li deien inicialment els documents ja la sospitava el 1971, quan vaig fer l'estudi de la Casa de la Sala, però me'l va confirmar l'estudi de la documentació dels antics senyors del Castell de Taradell, -que dominaven gran part del massís de Matagalls- ara guardada a l'Arxiu de la Diputació provincial de Saragossa, entre els documents de la casa ducal d'Híxer o Híjar.

La vida i relació entre els dos personatges, no sé quin d'ells més singular, donaria per fer tota una novel·la de costums medievals, aquí però ens limitarem a presentar-los cenyint-nos només en la documentació consultada.

La família Vilademany, -senyora del castell de Taradell i del de Farners i de les cases fortes o *Domus* d'Espinçella i de Vilademany, aquesta el solar originari envoltada d'un notable domini entorn seu que s'estenia per Aiguaviva i Salitja-, entre el 1320 i el 1362 va tenir dos hereus de vida curta (Pere II i Bernat II) que moriren joves i per això ambdós varen tenir els seus dominis governats bastants anys pel germà i oncle fra Ramon, fill de Pere I de Vilademany.

No es té constància de quan Ramon de Vilademany es va fer frare i cavaller de l'orde militar de Sant Joan però ho era ja el 1324, quan consta per primera vegada amb l'apel·latiu de fra, any en que va morir el seu germà Pere II i va començar la seva tutoria del nebot Bernat II.

L'any 1329 ja era amo o almenys tenia residència a la Sala de Viladrau, sens dubte per poder controlar millor l'administració del gran terme del Castell de Taradell, que comprenia aleshores les parròquies de Taradell, Viladrau, Santa Eugènia de Berga i Vilalleons. Consta que aquell any l'ajudava en l'administració amb Berenguer çà Sala, segurament el cap de la família Sala, que va vendre o cedir el seu antic mas o casa forta (com indica el mateix nom de Sala), a fra Ramon; aquest segurament que en fer-ne la seva residència i la devia renovar. La família Vilademany, la dels senyors del

castell de Taradell tenia la seva residència quan venia a Osona a la Casa forta d'Espinzella, a poca distància de la Sala.

Fra Ramon transformà també la Sala en una residència fortificada, amb la torre rodona que, encara que escapçada, és testimoni del passat cavalleresc. Consta que hi tenia servents, entre ells un esclau batejat, anomenat Guillem i de sobrenom el *bord magany*, que li fou robat el 1353. Es coneix això per una carta que el sotsveguer de Vic, Berenguer d'Orcau, va dirigir el 13 de maig al Veguer de Camprodon demanant-li que retornés aquest esclau a fra Ramon de Vilademany, car li havia estat robat de la *Domus* de la Sala, del terme del castell de Taradell; a la vegada li demanava també que li enviés presos als furtadors per a castigar-los com es mereixien (Arx.Vegueria Vic, Manual de 1335, doc. solt).

Aquest singular religiós seria un home molt acabat com a continuació es veurà i com s'endevina ja el 1354 quan va deixar al seu nebot Bernat II de Vilademany 3000 sous, a manera de censal, que Bernat va assegurar sobre els rèdits dels termes dels castells de Taradell i de Farners i de les cases fortes d'Espinzella i de Vilademany (Arx. Dip. Saragossa, Duque de Híjar, 1, plec 25, doc. 205); confirma el seu càrrec d'administrador dels béns dels Vilademany el fet que el seu nebot el 1360 va donar a fra Ramon la seva conformitat als comptes de l'administració dels seus béns que per ell administrava (id. id. doc.208).

Junt amb fra Ramon vivia a la casa de la Sala, una família que consta des de finals del segle XIII i que el 1343 estava formada per Guillem ça Sala, la seva muller Sibília o Sibil·la i la seva filla Esclarmonda, que aquell any varen fer un acte de fidelitat o vassallatge al senyor del castell de Taradell reconeixent que estaven sota la seva jurisdicció o domini (Arx.Vegueria Vic, procés civil de 1343).

Per aquest temps entrarà en la història el jove Roger de Vilademany, protegit i com ara sabem fill natural de fra Ramon, que pel que es pot calcular devia néixer entorn del 1330 i acabarà casant-se amb la noia Esclarmonda de la Sala.

Roger s'esmenta per primera vegada en la documentació de Taradell l'any 1351 amb el nom de Bernat de Vilademany, *apel·lat lo bord Vilademany*, un altre document del mateix any l'anomena també Bernat, *lo bord de Vilademany* i el 1353 és anomenat ja *Roger àlias Bernat de Vilademany*, encara l'any 1355 el trobem com *Roger eo Bernat* i en endavant ja sempre més com Roger de Vilademany (A.P.Taradell. Man.1345-1399, dit del monjo i batllia). Ignorem si fou ell o fra Ramon el que li canvià el nom, cosa que podia ser amb ocasió de legitimar-lo o per evitar confusions amb Bernat II de Vilademany, senyor del castell entre 1322 i 1350.

Roger comença a actuar com a batlle del terme del castell de Taradell el 1352 i ell i els seus successors tindran aquest càrrec fins el 1510, encara que

l'exerciran en realitat a través de delegats seus amb el nom de sotsbatlles.

Una de les primeres notícies singulars sobre la seva persona és de l'agost de 1352, en un document on consta que tenia una filla natural, de la que era mare a Elisenda Erms, del mas Blancó, noia que exercia el càrrec de *bada* o vigilant i guardiana de les portes del castell de Taradell; diu el document que sempre s'haurà de pagar el manteniment d'aquesta mena de les rendes de la batllia de Taradell (A.P. Taradell, *Fragments de manual*, 1353).

El 19 de maig de 1353 Roger va comprar a Bernat de Riudeperes el càrrec i rendes de la castlania del castell de Taradell, de la que es dona una llarga llista del masos i terres que pagaven al castlà per la seva obligació de tenir cura material de la guarda i de la conservació dels murs del castell: aquest béns estaven repartits per diferents punts dels termes de Taradell, Viladrau i de la quadra de Terrassola de Seva, tot pel preu de 3.800 sous (A.C.F. Vic, not. Pere de Puig-joan, 8, fols. 90-92). El mateix any va comprar l'antic i important mas Guamir, ara conegut com el Bulló de Santa Eugènia de Berga i algunes altres petites terres i drets cosa que revela que s'estava o li estaven creant un patrimoni notable, del que sempre surt com a fiancer del pagament de les transaccions fra Ramon.

La compra més important és la que va fer el 27 de març de 1357 del castell i terme de Sentfores, lloc ara agregat a la ciutat de Vic, per 6.000 lliures, aquest castell fins aleshores era propietat de Jaume Pol, ciutadà de Vic. Diu el document que li va avançar aquesta gran quantitat fra Ramon de Vilademany (A.M.E. Vic, Pergamins, LLib.8, docs. 90-91).

Sembla que Roger va instal·lar tot seguit la seva residència en aquest castell, puix que ell va signar el 4 de gener de 1358 els seus capítols matrimonials amb Saureta, noia de 17 anys, filla de Ponç de Gualba, ja difunt i de Sibil·la, muller seva, senyors del castell de Montnegre.

La núvia va aportar com a dot la quantitat de 8.000 sous, que ell va augmentar amb un escreix de 4.000. Tot això consta en el document dels capítols matrimonials signat al castell de Sentfores. En un altre document Roger renuncia a favor de fra Ramon, la facultat de cobrar els 8.000 sous del dot de Saureta, que el 25 de novembre de 1358 encara no havien pagat Sibil·la i el seu fill Ponçet de Gualba (A.Vegueria Vic, Man. de 1358 s.f.).

Saureta de Gualba morí, segurament de part, a principis de l'any 1359 i pel setembre del mateix any Roger ja consta com a casat amb l'abans esmentada Esclarmonda, pubilla dels antics Sala de Viladrau. És molt probable que fos també un casament arranjat per fra Ramon, que així convertia el seu fill en senyor total i resident de la Sala.

Fra Ramon cada vegada figura menys en la vida i documentació d'Osona, segurament per haver ara estat nomenat Gran Prior dels hospitalers de Sant Joan de Catalunya.

L'última data important de l'actuació de fra Ramon a Osona és del 14 de maig de 1362, quan va vendre a Bernat III de Cabrera, per mitjà del seu procurador Berenguer de Malla, el castell de Sentfores per 7.000 lliures. Encara que el castell figurava com a propietat de Roger totes les transaccions tant de compra com de venda les fa fra Ramon i amb diners seus, cosa aquesta que fa temps que ens havia fet suposar que més de oncle o germanastre, com s'havia suposat, era el seu pare (A.M.E. Vic, Llib. 8 de perg. Docs. 93- 99). Roger va donar el consentiment a aquesta venda signant el document al seu mas Guamir, de Santa Eugènia de Berga.

Fra Ramon va actuar algunes vegades com a procurador de Bernat III de Cabrera, creat comte d'Osona el 1356, cosa que també explica les bones relacions que Roger va mantenir amb l'esmentat comte, com el fet que el 6 d'octubre de 1362 el comte absolgués o no castigués a Roger que havia estat denunciat al tribunal del comte per la mort de dos homes que havia fet Roger o els seus homes quan encara era senyor del castell de Sentfores. És aquest un primer testimoni del caràcter violent que caracteritzava a Roger. També consta que el 3 de desembre de 1362 actuava com a senyor o feudatari de la Casa forta de Grions, del terme de Sant Feliu de Buixalleu, de la Selva, pel mateix Bernat III de Cabrera, comte d'Osona (A. Dip. Saragossa, Duque de Híjar 1, plec 25, docs. 218 i 221).

Consumada la venda de Sentfores la vida o actuacions de Roger es centren geogràficament, gairebé totes les que coneixem, en el terme del castell de Taradell. La seva estada principal fou sempre a la Sala de Viladrau, al peu del Matagalls, encara que algun temps consta com a residint i signant documents al casal, dit a vegades també castell, d'Heures, ara reemplaçat pel modern casal de Sala d'heures, de Santa Eugènia de Berga. Roger va comprar aquest Casal, Domus o fortalesa el 21 d'abril de 1366, per 20.000 sous i a carta de gràcia, a Constança de Santa Eugènia i al seu marit Arnau Guillem de Besora (A. de Sala-d'heures. Carp.5, docs.38 a 48).

Roger posseirà aquesta Casa forta, que com Sentfores l'acostaven més a Vic i al centre de la seva plana, només deu anys, entre 1366 i 1376.

Un dels fets més crus i que revelen el caràcter violent de Roger va tenir lloc poc abans del 1370, segons un procés criminal, mutilat de l'Arxiu de la Vegueria de Vic, on hi figuren només les declaracions de cinc testimonis, però no la sentència. Segons aquestes declaracions Roger va torturar cruelment un esclau seu de nom Antoni Moxabe, perquè se li havia escapat. La tortura consistí en penjar-lo de cap per avall despulat i en marcant-li el cos en diferents parts amb un ferro roent i en assotar-lo i ferir-lo en diferents llocs amb un coltell fins que se li va trencar, després el va escaldar amb aigua bullent, que li tirava amb una llossa, i finalment el va llençar en una tàvega o presó subterrània, amb una cadena lligada al coll i allà el va tenir tot un dia. Tret

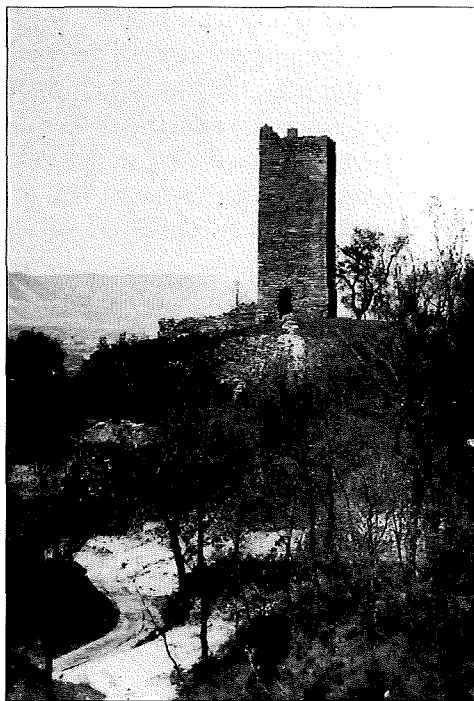
d'allà el pobre esclau va morir al cap de nou dies a conseqüència de les tortures rebudes. (Arx. Pericas, còpia literal d'un procés dels volts del 1370 que diu existent a l'Arxiu de la Vegueria de Vic). Tot això passava al casal d'Heures però dissortadament no sabem quin càstig se li va donar per tanta salvatgeria, encara que, com en altres cassos, potser també se'l va absoldre.

Un altre procés criminal del 1373 exposa que, junt amb el seu escuder de nom Alfonsel·lo, va ferir greument a Ramon des Camp, de la parròquia de Granollers de la Plana, en el camí que anava de Vic a la Sala de Viladrau. El fet va tenir lloc el 18 de setembre de l'any dit.

Els familiars d'en Camp varen recórrer al sotveguer de Vic demanant justícia i aquest va foragitar en Roger de pau i treva, una espècie d'excomunió civil. Roger va recórrer al rei i aquest amb una carta del 15 d'octubre de 1373 el va perdonar amb la condició que dintre de quinze dies reparés els danys causats (A. Vegueria Vic, Processos criminals, 1373).

Retornant al Casal d'Heures on per aquest temps feia sovintejades estades, segons consta per varis documents signats des d'allà, Roger es va veure forçat a despendre's d'aquesta fortalesa l'any 1376, quan Felip de Dosrius, casat amb Blanca de Castell i de Santa Eugènia, cosina germana del darrer hereu del casal, Pere de Santa Eugènia, va retornar a Roger els 20.000 sous pels que havia comprat Heures, en virtut de la clàusula de venda a carta de gràcia amb que l'hauria adquirida. El document de la venda i de la compra es guarden en l'arxiu del Casal de Sala-d'Heures o Saladeures, com s'escriu habitualment.

Roger des ara el trobem residint al Casal o *Domus* de la Sala fins a la seva mort, però no pas amb pau i tranquil·litat. L'any 1374, quan encara posseïa el Casal d'Heures, aprofitant la minoria d'edat del seu renebot Bernadí o Bernat III de Vilademany, va fer onejar sobre la torre de la Sala el penó real, que volia significar que el Casal pertanyia al domini del rei i no del senyor del castell de Taradell.

FOTOGRAFIES DEL 1916. ARX. J. M. PERICAS

Torre de Sala d'heures, de Santa Eugènia de Berga, caiguda el 1938.

FOTOGRAFIES DEL 1916. ARX. J. M. PERICAS

Casal, ara masia, de la Sala de Viladrau.

Davant d'això el sotsbatlle de Taradell, Pere del Vilar, va denunciar el fet a Francesca, mare i tutora de Bernadí i per manament seu l'estiu del 1374 va presentar a Esclarmanda, la muller de Roger, un escrit en el que li manava que tragués el penó reial del casal puix que aquest era del domini i jurisdicció del senyor del castell de Taradell. El sotsbatlle no pogué entrar al Casal i va llegir la requesta que Esclarmanda va escoltar des d'una finestra.

No sabem si en va fer massa cas, però un llarg document, quasi una petita crònica que es conserva de tot aquest afer diu que a inicis de novembre del mateix any un pastor de la Sala va forçar una dona casada del terme de Viladrau. El sotsbatlle va exigir a Roger que li lliurés el pastor per castigar-lo en nom de la justícia de la cúria de Taradell, però ell s'hi va negar. El sotsbatlle d'acord amb el senyor del terme va convocar una host o gent armada de Taradell i de Santa Coloma de Farners i junts varen assetjar la casa de la Sala. Com que no la pogueren prendre, mentre durava l'assetjament per obligar a sortir els defensors, varen destruir les cabanes de pastors que envoltaven la Sala, varen arrasar les vinyes i tallar i fer malbé els arbres fruiters.

Mentre durava el setge, Roger amb alguns homes seus i altra gent armada, va assaltar la sagrera de Viladrau i va obligar als homes de població o sagrera a seguir-lo per anar a lluitar contra les forces dels que assetjaven la Sala. Davant d'això el sotsbatlle, per evitar o posar fi a la rebel·lió de Roger, va recórrer al veguer d'Osona demanant-li que jutgés el cas.

Aquest, el dia 14 de novembre, va dictaminar o decretar que la Sala es trobava dins del terme del castell de Taradell i de la seva jurisdicció, però que el sotsbatlle havia faltat en permetre que els seus homes destruïssin les vinyes, els fruiteres i les cases dels pastors. Reconeixia també que Roger no havia incorregut en cap delictes per defensar-se, perquè d'acord amb els costums i furs de Catalunya, tot cavaller tenia dret a defensar-se si l'atacaven, però en canvi va actuar malament en fer l'assalt a la sagrera de Viladrau i i en coaccionar els homes del lloc a seguir-lo.

Com havia succeït poc abans, tot això o la sentència del veguer la va llegir un lletrat el 17 de febrer de 1375 davant la porta de la casa de la Sala i Esclarmonda i altres estadants ho escoltaren des de les finestres. La relació no fa cap esment de la reacció de Roger ni de si era present allà quan es va llegir la carta del veguer, només que els de la Sala es varen negar a obrir les portes als emissaris d'aquell.

Tot aquest detallat episodi consta en un pergamí de 75 x 55 cm que s'ha salvat per haver-se utilitzat per fer de coberta al manual de l'arxiu parroquial de Taradell que té per títol "Actes diverses 1448 – 1458". Es troba força malmenès pels secs i parts gastades en ser doblat i cosit per fer de coberta, amb tot es pot llegir bé i en ell es donen altres notícies curioses com els noms de les armes dels atacants, sagetes, conells i ballestes, i també diu que hi hagué nafrats en la lluita i esmenta les destrosses de cabanes i altres coses d'entorn de la Sala.

Amb aquestes notícies recollides sobre les vides d'aquests dos singulars personatges tenim una millor visió i ens podem fer una idea un xic més real de la vida en temps passats no era pas sempre idíl·lica ni tranquil·la, com a vegades algú pot creure. Altres documents sobre els mateixos personatges tracten de vendes, signatures per raó de domini, emparets de béns als que no pagaven els tributs, etc. coses també interessants però de més poc relleu i importància costumista.

No s'ha trobat la data exacta de la mort de Roger ni la de Ramon, amb tot la d'aquest frare-cavaller és quasi segur que va ésser el 1369 o molt poc abans i la de Roger pels volts del 1395. Amb aquestes dates es podria cloure aquesta relació, però no serà sobrer donar alguna notícia més sobre els descendents de Roger i la notícia que ens va confirmar la paternitat de fra Ramon sobre el bastard Roger.

El mot bastard s'aplica a un fill d'una unió il·legítima, és a dir, d'un pare i una mare no units en matrimoni. Roger per tant era fill de fra Ramon i d'una dona desconeguda, bé que creiem haver-la trobada en un extracte de documents, molts d'ells perduts, de la família Vilademany, del fons sovint citat de l'arxiu de la Diputació de Saragossa o arxiu familiar dels ducs d'Híxer, sala 1, plec 25, 7, extracte 226. Llegim en ell que el 1369 l'orde de Sant Joan